

УДК 372.3

Світлана Гаврилюк,
викладач кафедри дошкільної
педагогіки та психології
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – художньому розвитку дітей 5–7 років. Автор статті розглядає художній розвиток дітей у контексті завдань художнього виховання: стимулювання дитячої творчості, активності, формування художньої культури дітей у світлі креативних технологій особистісно зорієнтованого виховання.

Ключові слова: художній розвиток, дитяча творчість, активність, художня культура, особистісно зорієнтоване виховання.

Статья посвящается актуальной проблеме – художественному развитию детей 5–7 лет. Автор статьи рассматривает художественное развитие детей в контексте заданий художественного воспитания: стимулирование детского творчества, активности, формирование художественной культуры детей в русле личностно ориентированного воспитания.

Ключевые слова: художественное развитие, детское творчество, активность, художественная культура, личностно-ориентированное воспитание.

The article is devoted the problem of artistic development of children 5–7 age. Author of article discovers necessary stimulate the children creative activity, form of the artistic culture of using creative technology in context personal orientated education.

Key words: artistic development, children creative, activity, artistic culture, personal orientated education.

У зв'язку з гуманізацією освіти, проблема художнього розвитку підростаючого покоління останнім часом набуває особливої актуальності.

Проблему гуманізації суспільства можна вирішити шляхом залучення до художньої культури кожної особистості, починаючи з дитинства. У світлі вищесказаного, Б.М. Неменський слушно зауважує: ... «Якщо ми хочемо дійсно серйозно змінити – олюднити суспільство, то починати необхідно саме з людини, з гармонізації її мислення, її духовного світу, її від-

ношення до життя. Ми повинні глибоко усвідомити, що досягнути цього не на словах, а на справі неможливо поза школою, без опори на всю могутність багатвікової художньої культури. Майбутнє сьогодні будується на перехресті «мистецтво і школа», «мистецтво і дитинство», «мистецтво і педагогіка». При всіх спробах обійти це перехрестя <.....> ми зазнаємо краху» [12, 132].

Сучасні науковці (І.Д. Бех, В.М. Кардашов, І.Т. Кучерявий, Л.М. Масол, Н.Є. Миропольська та ін.), єдині в тому, що художній розвиток дітей відбувається шляхом їхнього залучення до світу мистецтва в різноманітних видах художньо-творчої діяльності.

У світлі концепції особистісно зорієнтованого виховання особливої ваги набувають проблеми розвитку особистості в дитинстві, як самотнього неповторного періоду людського життя. У зв'язку з вищесказаним І.Д. Бех зазначає, що «розвиток дитини відбувається в особливій діяльності привласнення суспільно заданих здібностей, такій, що з самого початку розгортається через спілкування дитини з дорослими і якщо такому спілкуванню, діяльності привласнення за певних історичних умов надається необхідна спрямованість, то виникає власне виховання як форма розвитку» [1, 164]. Водночас учений зауважує, що «виховання виступає для дитини посередником в оволодінні історико-культурним досвідом, життєве багатство якого несуть на собі мистецтво, гра, творчість, народні традиції та обряди, міфологія, релігія тощо» [2, 4]. З цієї позиції культура забезпечує контекст, у якому розвивається дитина і тим самим стає джерелом важливих впливів на розвиток особистості в онтогенезі.

У ряді досліджень вчені (А.І. Буров, Є.В. Квітковський, Б.М. Неменський, Г.Г. Савенок та ін.) розглянуто художній розвиток дітей як частину системи художньо-естетичного виховання. Так, Б.М. Неменський вважає, що ця система починається з дошкільного закладу, у якому має бути представлена в інтегративних формах залучення дітей до різноманітних видів мистецтва й художньо-естетичної діяльності [11, 17]. Відзначаючи необхідність використання різноманітних видів художньо-творчої діяльності, як на етапі дошкільного дитинства, так і на інших вікових етапах становлення особистості, Б.М. Неменський слушно зауважує: «Чим ритмічніше, частіше спілкується дитина з прекрасним, тим досконалішим стає механізм її почуттів, її сенсорика, а точніше – сприймання, яке, у свою чергу, має рівні сходження. І найвищий з них – художнє сприймання, тобто образне сприймання...» [11, 137].

Дослідження А.І. Бурава і Є.В. Квятковського доводять, що «при сприятливих умовах процесу художнього виховання уже наприкінці молодшого шкільного віку в дітей можуть сформулюватися деякі художні знання (поняття про мистецтво), перші спроби самостійно оцінити твори (в основному за формулою «подобається – не подобається»), певні навички грамотного художнього сприймання [14].

Багато дослідників (І.Д. Бех, Т.В. Кудрявцев, О.І. Кошелівська та ін.) вважають, що культура є важливим фактором дитячого розвитку. Так, О.І. Кошелівська зауважує: «Дитячий розвиток у сучасному науковому розумінні передбачає входження дитини в людську культуру через можливість бачити світ і взаємодіяти з ним засобами, які в цій культурі напрацьовані» [4, 145].

У світлі вищесказаного розглядається важливий аспект взаємозв'язку понять «розвиток», «культура», «мистецтво» й «творчість». У зв'язку з цим В.Т. Кудрявцев зазначає, що «присвоєння культури сучасною дитиною має перебіг в формі її своєрідного творчого розвитку» [5, 10]. На думку вченого, істинне буття культури трансцендентне, її квінтесенція – в її можливостях. Згідно з цією позицією автор наголошує, що, «вступаючи у світ культури, дитина здійснює орієнтовно-дослідницьку, творчу діяльність, що містить у собі складні творчі процеси аналізу й синтезу суспільних предметів, їх внутрішніх співвідносин і компонентів, експериментування (у тому числі і подумки) з ними, апробацію можливих способів перетворення предметних ситуацій» [5, 118]. Водночас учений зауважує, що педагогічний ресурс художньо-творчої діяльності у процесі розвитку уяви зростає в міру їх орієнтації на історично складені цінності художньо-естетичної культури. Художня культура найбільш успішно формується в дітей тоді, коли дитина активно створює художні образи у своїй уяві при емоційному сприйманні творів мистецтва та при їхньому створенні, виступаючи активним суб'єктом доступних видів художньої самодіяльності.

У зв'язку з тим, що основи художньої культури закладаються в дитинстві, коли здійснюються перші кроки у світ прекрасного, важливо, щоб дитина перебувала в атмосфері культури, мистецтва й творчості, взяла в подальше життя паритети справжніх культурних цінностей та ідеалів, від яких залежить успіх роботи на наступних вікових етапах становлення особистості. На урахуванні цієї позиції побудовано державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Цей документ вимагає створення умов організації життєдіяльності для творчої самореалізації особистості в художньо-творчій діяльності. «Розвиток особистості дитини, – як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, – є процесом набуття дошкільником протягом дитинства дедалі якіснішої визначеності; наявність прогресивних змін в його прагненні задовольнити основні потреби, реалізувати свої здібності, відстояти права, здійснити вибори, прийняти власні рішення й відповісти за їхні наслідки, вчинити по совісті – тобто в умінні відповідально самовизначатися» [9, 17].

Зазначимо, що у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні підкреслюється важлива роль культури в особистісному зростанні дітей дошкільного віку, що забезпечує поступовий розвиток базових психологічних новоутворень (уяви, самопізнання, активності, самооцінки, творчості). Сфера «Культура» вводить дитину у світ духовної та практичної діяльнос-

ті, стимулює здатність до художнього самовираження, забезпечує набуття дітьми життєвих та мистецьких компетентностей. У цій сфері визначено три змістових лінії: «Предметний світ», «Світ гри», «Світ мистецтва». Слід зазначити, що кожна із визначених змістових ліній акцентує увагу на змісті та структурі практичної, ігрової і мистецької активності як важливих складових особистісної культури дитини [9, 213].

Інтенсивна й багатоаспектна розробка проблеми художнього виховання підростаючого покоління продовжується сучасними науковцями (В.М. Кардашов, Н.Т. Кириченко, Л.М. Масол, Н.Є. Миропольська, О.О. Мелик-Пашаєв, Т.І. Науменко, Т.І. Поніманська та ін.). У контексті вищесказаного Т.І. Поніманська підкреслює: «Від того, наскільки правильно будуть помічені художньо-творчі здібності дитини, наскільки вміло буде спрямований їхній розвиток, часто залежать її мистецькі успіхи в майбутньому. Ці здібності формуються в процесі засвоєння способів діяльності – сприймання, виконання і творчості» [13, 287]. Розглядаючи художній розвиток дітей у контексті завдань художнього виховання, автор справедливо зауважує, що «досягнуть успіху у вихованні ті батьки і педагоги, які гуманно, терпляче і вміло пов'язують вирішення завдань виховання дитини з її розвитком» [13, 300]. Отже, аналіз наукових праць (О.О. Мелик-Пашаєва, Н.Т. Кириченко, Т.І. Науменко, Т.І. Поніманської та ін. вчених) показує, що сучасна педагогіка розглядає художній розвиток дітей як важливу складову системи художнього виховання.

Основною особливістю дитячого мистецтва, на думку О.О. Мелик-Пашаєва є те, що «роботи дітей не просто передбачають можливі досягнення, а мають художню цінність». Особливістю мистецтва дітей учений визначає «дитячу художність». Це означає, що будучи художніми, роботи дітей залишаються дитячими як у змістовому, так і у формальному сенсі [10, 13]. Однак, учений виявляє педагогічні труднощі у художньому вихованні, які пов'язані з тим, що «більшість педагогів сприймають цю вікову своєрідність з негативного боку: як невміння, слабкість, від якої потрібно пошвидше позбутися, а треба навчити дитину римувати або малювати як дорослі» [Там само]. Означену думку розділяє низка дослідників (Н.С. Вітківська, Д.М. Джола, А.Б. Щербо), які стверджують, що «перехід дитини із світу дитинства в раціоналістичний світ дорослого – незворотний прорахунок у системі художнього виховання» [3, 16]. Тому, щоб дитина змогла стати активним співучасником у різноманітних видах художньо-творчої діяльності, їй необхідна спеціальна художня підготовка, цілеспрямоване педагогічне керівництво її діяльністю з боку дорослих.

Одним із найважливіших завдань художнього розвитку дітей є задоволення їхніх художньо-естетичних потреб у художній діяльності. Така потреба пов'язана із самореалізацією і самовдосконаленням особистості в активній діяльності. Різноманітні види художньої діяльності прилучають дітей до художньої творчості і є найвищим ступенем художньої активнос-

ті, яка ефективно формує і розвиває художні здібності вихованців. Низка дослідників (А.В. Бакушинський, О.М. Коберник, Г.С. Костюк та ін.) підкреслюють зростання ролі активності у розвитку дітей.

Розглядаючи дитячу активність як результат педагогічної взаємодії, О.М. Коберник справедливо зазначає: «Активність вихованця є результатом, з одного боку, рівня розвитку основних сфер, рівня саморегуляції та змісту і форм організації того чи іншого виду діяльності, а з іншого, передумовою подальшого фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку» [6, 77]. Активність, на думку вченого, є узагальненим індикатором фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку вихованців [Там само].

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що передумовою художнього розвитку дітей 5–7 років є їхня художня активність, яка розглядається вченими (А.І. Буровим, Є.В.Квятковським та ін.) як важливий показник рівня художньої розвиненості дітей [14, 29]. Учені зауважують, що «художня активність реалізується з потребами особистості у сфері мистецтва. Вона інтегрує інші форми соціально-естетичної активності, у різноманітних її видах, сферах діяльності: її найвищий ступінь вираження – продуктивно-творча різновидність активності, яка спрямована на творчість «за законами краси» [Там само]. Дослідники вважають, що чим ширше включена активність дітей у різноманітні види діяльності, тим вищим є рівень дитячого розвитку, якість художньо-естетичних потреб, мотивів і інтересів, тобто ціннісно-естетичних орієнтацій вихованців. В основі художньої активності як прояву художньої діяльності є потреба дитини у художній творчості.

Дитяча художня творчість є однією з найбільш доступних і дієвих форм естетичного сприймання світу дітьми. Вона може проявлятися у виконанні художніх творів, створених майстрами мистецтв, в естетизованих, виразній передачі їхнього змісту і настрою; у створенні нової продукції – малюнка, ліплення, в імпровізації співу і танців, у складанні казок і в бажанні виразити в них свої переживання.

Художній розвиток буде успішним лише тоді, коли увага приділяється розвитку дитячої творчості. У зв'язку з цим В.М. Кардашов наголошує: «художній розвиток дітей 5–7 років полягає не лише в залученні до світу мистецтва, а в розкритті їхнього творчого потенціалу, що є необхідною умовою будь-якої діяльності: праці, навчання, мистецтва тощо» [7, 44]. Саме тому педагогу необхідно використати цей віковий період для активного, цілеспрямованого художнього розвитку дітей, який здійснюється й збагачується в художній діяльності й у мистецтві. Цінною в контексті вищесказаного є думка О.Л. Кононко про те, що «будь-яке тупцювання на місці, будь-яка пауза, зупинка в розвитку – передумова до поразки в боротьбі за реалізацією дитиною своїх задатків за творчу самовіддачу» [8, 416]. Тому розвиток сучасної дитини як особистості, на думку автора, передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої

ініціативи. Погоджуємося з думкою вчених про те, що недооцінка художньої сфери в освітніх закладах сповільнює загальний розвиток особистості, і це є перешкодою для стимулювання дитячої художньої творчості. Тому художній розвиток дитини є фундаментом становлення творчої особистості.

Таким чином, узагальнюючи вищесказане, слід відзначити, що в умовах перехідного періоду освіти до нових креативних технологій особистісно зорієнтованого виховання зростає роль особистості як творця соціокультурної реальності, її художньо-естетичної спрямованості, здатності до пізнання багатоманітності довкілля та культури, можливості самореалізації у високохудожній діяльності. У зв'язку з цим проблема художнього розвитку підростаючого покоління набуває актуальності на сучасному етапі.

Художній розвиток особистості визначаємо як складний, багатофункціональний, динамічний процес становлення особистості дитини як суб'єкта художньої діяльності, спрямованої на творчий пошук, сценічне самовираження, розвиток особистісних якостей у поєднанні з творчими здібностями, що сприяють формуванню готовності до художньої самореалізації і безперервного художнього самовдосконалення.

Дієвим засобом художнього розвитку особистості є різні види мистецької діяльності, серед яких в контексті нашого дослідження є театралізована діяльність дітей 5–7 років. Синтетичний характер театралізованої діяльності, що проявляється у взаємозв'язку з різноманітними видами художньо-творчої діяльності – зображувальної, музичної, хореографічної тощо – надає можливість кожній дитині спробувати себе в тій чи іншій діяльності, займаючись художньою творчістю. Колективний вид театралізованої діяльності забезпечує активну участь кожного учасника творчого процесу, що відкриває перспективи для художнього розвитку вихованців. На нашу думку, інтеграція різноманітних видів дитячої художньої творчості в театралізованій діяльності є важливим засобом формування художньої культури, мистецької компетентності, творчих здібностей дитини. Отже, надзвичайно важливо правильно спрямувати інтереси дітей, максимально враховувати їхні вікові особливості в процесі формування художньо-естетичних цінностей. До *подальших напрямів* дослідження порушеної в статті проблематики доцільно віднести питання художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості / У 2 кн. Кн. 2.: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / Бех І.Д. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Витковская Н.С. Формирование эстетической культуры младших

- школьників: Из опыта работы / Витковская Н.С., Джола Д.Н., Щербо А.Д. – К.: Радянська школа, 1985. – 134 с.
4. Кошелівська О.І. Деякі психолого-педагогічні аспекти становлення морального вибору в поведінці дошкільників / Актуальні проблеми психології. – К., 1999. – Том IV. – С. 145.
 5. Кудрявцев В.Т. Исследование детского развития на рубеже столетий // Вопросы психологии. – 2001. – № 2. – С. 10–13
 6. Коберник О.М. Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській загальноосвітній школі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.07 / Коберник Олександр Миколайович. – К., 2000. – 466 с.
 7. Кардашов В.М. Теоретичні та методичні засади художньо-творчого розвитку школярів: Монографія / Під ред. Н.А. Кушаєва. – Бердянськ: ТОВ «Будинок техніки плюс», 2000. – 160 с.
 8. Кононко Е.Л. Чтобы личность состоялась / Кононко Е.Л. – К.: Рад. школа, 1991. – 221 с.
 9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журналу «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
 10. Мелик-Пашаев А.А. Педагогика искусства и творческие способности / Мелик-Пашаев А.А. – М.: Искусство, 1981. – 212 с.
 11. Неменский Б.М. Концепция художественного образования как фундамент системы художественно-эстетического развития в школе / Б.М. Неменский. – М.: Просвещение, 1992. – С. 137.
 12. Неменский Б.М. Пути очеловечивания школы // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1989. – С. 132.
 13. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки / Т.І. Поніманська. – К.: Абрис, 1998. – 446 с.
 14. Проблемы эстетического развития школьника / Под ред. А.И. Бурова, Е.В. Квятковского. – М.: Педагогика, 1987. – 96 с.